

Житло як соціологічний концепт

Семко Вадим, доцент кафедри політичних наук і права (ORCID: 0000-0002-1654-2475)

Київський національний університет будівництва і архітектури, проспект Повітряних Сил 31, Київ, Україна, 03037

АНОТАЦІЯ

Проаналізовані соціальні складові людського житла. Аргументовано доведена історична роль людського житла, як загального тла та фактора розвитку людства, необхідність житла, як базового компонента біологічного життя людини. Сформульована зумовленість житла потребами людини та його взаємозв'язок з історичною епохою.

Ключові слова: житло; суспільство; людина; потреби.

1. ВСТУП

Наявність житла виступає об'єктивно необхідною умовою підтримки життєдіяльності людини.

Протягом усього періоду еволюції людства змінювались функції житла, способи будівництва, обладнання житла, проте потреба в ньому залишається актуальною в будь-якому суспільстві незалежно від рівня добробуту громадян. Необхідність мати житло виступає чинником, що спонукає людину до продуктивної діяльності.

Невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку міста є житлова забудова, в якій мешканці проводять значну частину свого життя.

Тому житлову забудову необхідно розглядати як одну з найважливіших підсистем міста, як важливий елемент його функціонування, а житлове середовище – як елемент архітектурно-просторової та соціально-просторової організації міста.

2. МЕТА

Актуальною є проблема розкриття місця житлових умов населення в ієрархії потреб, а також ролі різних детермінант, що визначають соціальні аспекти та особливості будівництва житла на різних історичних етапах відповідно до потреб населення.

3. ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Життя людини, його здоров'я і розвиток особистості, сім'я – цінності найбільшою мірою виражені житлом[1].

Житлові умови є важливим показником рівня життя населення в будь-якій країні в усі часи.

В будь-яку історичну епоху вони були важливим елементом життєдіяльності, адже забезпечували задоволення фізіологічних потреб у захисті від небезпечного оточуючого середовища.

З іншого боку, житло було статусним об'єктом: сильніший та більш забезпечений мав краще житло. Прагнення до обцинного способу життя сприяло розвитку соціалізації, що разом з економічними рушіями суспільного розвитку стало передумовою формування сільських та міських поселень.

Наявність житла виступає об'єктивно необхідною умовою підтримки життєдіяльності людини. Протягом усього періоду еволюції людства змінювались функції житла, способи будівництва, обладнання житла, проте

потреба в ньому залишається актуальною в будь-якому суспільстві незалежно від рівня добробуту громадян. Необхідність мати житло виступає чинником, що спонукає людину до продуктивної діяльності.

Спроби визначити місце і роль житла в ієрархії потреб і поведінкових мотивів привели до виникнення теорій мотивації поведінки людини. Найбільш відомою є теорія американського психолога А. Маслоу, одного із засновників гуманістичної психології.

Згідно з А. Маслоу, «людські потреби розташовуються у вигляді ієрархії». Іншими словами, появі однієї потреби зазвичай передують задоволення іншої, більш нагальної.

А. Маслоу визначає п'ять наборів цілей, які він називає базовими потребами. До них він відносить фізіологічні потреби:

повітря, вода, їжа, сон ;
потребу в безпеці (фізичній і моральній, працевлаштуванні, сім'ї, здоров'ї, власності, заощаджень);
потребу в приналежності (дружбі, любові, сім'ї, коханні);
потребу в задоволенні почуття власної гідності (самоповазі, повазі до інших, повазі від інших);
потребу в самоактуалізації (потребу особистого вдосконалення, що виявляється через мораль, творчість, визнання фактів, відсутність упередженості).

Перші дві групи об'єднані у первинні, три наступні – у вторинні потреби.

Наявність/відсутність житла тією чи іншою мірою визначає можливість та створює умови для задоволення потреб усіх рівнів, при цьому на двох нижніх рівнях піраміди вплив житлових умов є прямим та найбільш інтенсивним.

Людина як біологічна істота потрапляє під дію фундаментальних біологічних законів, що визначають фізіологічні процеси її життєдіяльності. Так, у сучасному суспільстві досить важко уявити можливість задоволення фізіологічної потреби у сні поза житлом, чи то власним, чи орендованим, постійним, тимчасовим, але обладнаним відповідним чином.

Так само неможливо уявити поз межами власного житла повноцінну рекреацію людини з відновленням її нормального психофізіологічного стану та продуктивних сил.

Не менш вагомою є роль житла у задоволенні потреби у безпеці, що розміщена на другому щаблі ієрархії. Звичайно, безпеки, на які може наразитись людина поза житлом, істотно змінюються протягом часу, проте і нині, скажімо, криміногенна ситуація у більшості країн світу є такою, що людині, особливо у темну пору доби, безпечніше перебувати

у житлі, аніж на вулиці. Отже, житло захищає від впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища.

Два верхні шаблі потреб передбачають наявність житла, проте такого прямого впливу на їх задоволення, як на потреби внизу піраміди, не відмічається. Беззаперечно, житло є необхідним для індивідуалізації особистості, розвитку творчих здібностей, формування соціальних відносин на певному рівні.

Еволюцію житла і житлових умов відповідно до потреб населення визначали такі детермінанти:

- клімат;
- потреба в захисті;
- технологічний уклад;
- природні ресурси;
- демографічні процеси;
- культура, релігія та ментальність;
- технологічний прогрес;
- фінансові ресурси;
- інфраструктура;
- екологія.

На різних історичних етапах ці детермінанти діяли з різною силою. Так в часи первіснообщинного ладу діяли тільки «клімат», «потреба в захисті» та «природні ресурси» [2]. При цьому в постіндустріальному суспільстві ці детермінанти майже втратили свою силу через «технологічний прогрес», «технологічний уклад», а також «інфраструктуру» [3].

Потреба в житлі як об'єктивна необхідність виступає тоді, коли в особі відсутнє житло, що здатне забезпечити умови для задоволення перш за все первинних потреб людини як біологічної істоти.

Суб'єктивне відчуття задоволеності чи незадоволеності житлом виникає в результаті порівняння наявного житла з культурними нормами проживання в конкретному суспільстві в конкретний період часу. Невідповідність цих норм реальним умовам проживання і викликає усвідомлення житлової проблеми та спонукає особу до конкретних дій щодо її задоволення [4].

Починаючи з 90-х років минулого століття почала проявлятися тенденція, яку можна визначити формулою «від загальних критеріїв якості – до критеріїв смакових». Ця тенденція тісно пов'язана з переходом лідерства в житловому будівництві від державного сектору до приватного, від розподільчої системи надання житлової площі до ринку житла. Основи ринку житла базуються на таких принципах – створення всім бажаним умов для придбання або будівництва житла і впровадження соціальної норми для економічно неспроможних верств населення з наданням безкоштовного житла з достатнім рівнем якості його будівництва і умов експлуатації. Завдання не тільки кількісного, але й якісного розвитку житла потребують перегляду існуючих принципів проектування будинків і забудови житлових новобудов. Вони повинні задовольняти санітарні, естетичні, ландшафтні, побутові та низку інших вимог сучасного містобудування. Серед цих вимог постають не тільки підвищені вимоги до якості житла, але й навколишнього житлового простору. Отже, сучасні принципи містобудування змінили уявлення про будинок/квартиру як осередок житлового середовища. Якість сучасного житла в місті перебуває у залежності від зручності та швидкого зв'язку з місцями праці/відпочинку, елементами господарства міста, культурними об'єктами, благоустрою та озеленення. Істотної ваги набули престижність певних районів міст, де перебуває будинок, екологічний стан навколишнього середовища, якість та безпечність конструкції будівельної споруди. Певного

значення з цієї точки зору має пішохідна доступність від житла до найближчого метро[5].

Сьогодні житло, як соціальний феномен складається з наступних складових:

- інститут житла;
- інститут кваліфікованого мешканця;
- культура самостійного облаштування життя і створення житла;
- професійна практика проектування житла і планування поселень.

Житло завжди було основною сферою формування того або іншого типу населення. Саме у житлі знаходили своє відображення і підтвердження базові ідеї, що структували життя:

- в традиційному суспільстві житло - притулок і родове гніздо, зона суверенності;
- в капіталістичному суспільстві житло - власність, засіб вкладення і накопичення капіталу;
- в індустріальному суспільстві житло - місце відновлення сил після роботи, «машина для житла»;
- в інноваційному суспільстві житло - матеріально організована оболонка людини, точка прикладення і генерації ідей [1].

4. ВИСНОВКИ

Житло супроводжує людину на усіх шаблях її потреб – від біологічних (вітальних) до потреб самоактуалізації. Наявність або відсутність житла тією чи іншою мірою визначає можливість для задоволення потреб усіх рівнів, при цьому на двох нижніх рівнях піраміди вплив житлових умов є прямим та найбільш інтенсивним. У задоволенні потреби в приналежності житло відіграє хоча і не ключову, але важливу роль, особливо коли йдеться про створення сім'ї та забезпечення сприятливих умов для народження та виховання дітей. На кожному історичному етапі житло все більше слугує інноваційним потребам людини та суспільства. Соціальна сутність житла полягає у тому, що воно, набуваючи нових сутнісних рис, безперервно супроводжує людину створюючи базове середовище реалізації її потреб.

Список літератури

- [1] Карпова Л. В. Методика проектування житла як соціального генератора суспільства. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2012. Вип. 30. С. 282–287.
- [2] Когатько Ю. Л. Вплив кліматичного фактору на зміну житлових умов населення. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. С. 51–56.
- [3] Когатько Ю. Л. Розвиток поселенської диференціації за рівнем життя населення України. *Демографія та соціальна економіка*. 2014. № 2. С. 208–218.
- [4] Когатько Ю. Л.; Полякова С. В. Житлові умови в ієрархії потреб населення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 36. наук. праць Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. 2017. Вип. 20. С. 742 – 746.
- [5] Ключниченко Є. Є. Соціальна спрямованість житлової забудови. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2017. Вип. 47. С. 352–358.